

VÄGLEDNING

BEDÖMNING AV KONSEKVENSER FÖR BARN OCH UNGDOMAR

Barnkonventionen är ett viktigt verktyg för den som vill förändra och förbättra barn och ungas vardag. Finland är sedan år 1991 folkrättsligt bundet att förverkliga barns rättigheter enligt Barnkonventionen. Det innebär att rättigheterna ska genomsyra alla samhällets verksamheter. FN:s barnrättskommitté rekommenderar att konsekvensbedömningar använts systematiskt i ordinarie för att säkerställa att barns rättigheter tas hänsyn till i beslutsprocesser.

Det här materialet ska fungera som stöd för dig som använder Rädda Barnens på Ålands barnchecklista. En barnchecklista är en förenklad version av en barnkonsekvensanalys och bygger på Barnkonventionens fyra grundprinciper.

Tanken är att checklistan ska kunna användas av beslutsfattare inom olika sektorer, som ansvarar för frågor som påverkar barn och unga under 18 år.

Barn har egna rättigheter

Barn och unga har egna mänskliga rättigheter eftersom att de har egna behov som skiljer sig från vuxnas och de står i beroendeställning till vuxna.

Metoden barnkonsekvensanalys lyfter särskilt principen om att barnets bästa ska komma i det främsta rummet och rätten till delaktighet.

Barnkonventionens grundprinciper

- alla barn har samma rättigheter och lika värde,
- barnets bästa ska komma i det främsta rummet och ska beaktas vid alla beslut,
- alla barn har rätt till liv och fysisk, psykisk och andlig utveckling,
- alla barn har rätt att säga vad de tycker och vill i frågor som rör deras liv och deras röster ska respekteras.

När ska en bedömning göras om hur barn och unga påverkas av beslut?

I alla beslut som påverkar barn och unga, direkt eller indirekt, ska en bedömning av konsekvenser göras. Speciellt i ärenden där beslutet får påtagliga följder för barnet eller där det är viktigt att beakta barnets intressen.

En barnkonsekvensanalys ska vara en förhandsbedömning, ett arbetssätt som gör det möjligt att fatta ett beslut som lever upp till Barnkonventionen och inte skapar negativa konsekvenser för barn och unga. Genom att göra konsekvensbedömningar synliggörs också barnperspektivets roll och ställning i beslutsprocessen.

Vem ska göra bedömningarna?

Beslutsfattare och yrkesgrupper som handlägger ärenden som rör barn ska känna till barns rättigheter, sina skyldigheter och förverkliga Barnkonventionen i sin verksamhet. Ytterst är det varje tjänstemans ansvar att identifiera frågor som kräver en bedömning, samt att avgöra om ärendet förutsätter ett barnrättstänk eller en mer djupgående analys.

Beroende på frågan eller ärendets natur kan det vara bra att arbeta i par om en barnkonsekvensanalys. Den tjänsteman som ansvarar för beslutsprocessen kan inta rollen som metodkunnig och samarbeta med t.ex. en pedagog, socialarbetare eller psykolog som har gedigen kunskap om barn och unga, och de barn som berörs. Det ingår i den professionella yrkesrollen att skaffa sig nödvändig kunskap och att öva på att ta in barns perspektiv i beredandet av beslutsförslag.

Det är de vuxnas ansvar att se till att barn har tillgång till rätten att bli hörd. Barn använder både service och miljöer i kommunen men har ofta liten eller ingen möjlighet att påverka beslut. För att kunna påverka sina levnadsvillkor är det därför viktigt att barns livserfarenheter tas tillvara.

När kan checklistan användas?

Checklistan ska vara ett stöd i arbetet med ett ärende som påverkar barn. Frågorna i checklistan kan fungera som utgångspunkt för att ringa in vilket underlag du behöver för att ta fram väl avvägda förslag eller som diskussionsunderlag.

Centrala frågor i konsekvensbedömningen

1. Berör frågan/ärendet barn direkt eller indirekt?
2. Har berörda barns eget perspektiv beaktats?
3. Har beprövad erfarenhet och forskning beaktats?
4. Vad kan anses vara det berörda barnets bästa utifrån analysen?
5. Beskriv eventuella intressekonflikter, prioriteringar och avvägningar som gjorts. Om barnets bästa inte är avgörande faktor i beslutet, hur kan barn kompenseras?

De förtroendevalda i kommunen har som uppgift att efterfråga underlag som belyser hur barns rättigheter bedöms och beaktas. Tjänstemän kan använda blanketten för att få kunskap om barns och ungdomars, flickors och pojkars levnadsvillkor och behov. Blanketten är följaktligen ett första steg och en modell för att ta in ungas perspektiv i beslutsunderlag. Det är ett levande instrument som kan omformas enligt kommunens eller verksamhetens behov.

BARN ÄR OLIKA

Barn som grupp definieras av en övre åldersgräns om 18 år. Gruppens medlemmar består av personer med olika ålder, könstillhörighet, etnisk, kulturell och språklig bakgrund och de har olika fysiska, psykiska och ekonomiska förutsättningar.

Att göra en konsekvensbedömning innebär också att integrera olika perspektiv. Med kunskap om barn, rättigheter och ett förslags konsekvenser blir det möjligt att aktivt ta ställning för att trygga att alla barn i kommunen har samma rättigheter och möjligheter. Det gäller t.ex. när beslut ska fattas, resurser fördelas och normer skapas.

Barnperspektiv

Att kunna hantera barnperspektiv är en förutsättning för att utveckla verksamheter som möter barn och ungas behov och rättigheter. Genom att tillföra barnperspektiv kan inte vuxenperspektivet dominera. I praktiken kan det innebära att dels undersöka och samla barn och

EXEMPEL

Bygga om en fritidsgård

En fritidsgård ska byggas om. I beredningen av ärendet har olika förslag utarbetats om hur ombyggnaden ska se ut och vilka saker barn ska ha tillgång till i rummen.

Checklistan kan då användas för att granska förslagen och hur de valts ut. Vidare fungerar den också som en påminnelse om att barnens perspektiv och evidensbaserat underlag så som statistik om berörda målgrupper ska inhämtas. Om aktuell statistik inte finns, fråga efter det.

Att beakta i beredningen

- Vem är målgruppen för insatsen, vem kommer att utnyttja insatsen?
- Finns det statistik som tar hänsyn till olika grupper i underlaget?
- Har hänsyn tagits till flickors och pojkars behov? (Ibland kan de vara olika, ibland lika)
- Vem får vad och på vilka villkor?

ungas egna erfarenheter och åsikter och dels att vuxna inkluderar barn och ungas egna röster som en del av underlag och beslutsalternativ. Det innebär också att beakta rättigheter, samla annan sakkunskap, och göra en bedömning av vilka konsekvenser beslutet eller förslaget medför barn och unga.

Barn och ungas åsikter, tankar och vilja kan benämnas som barnets perspektiv. Barns rätt till delaktighet (artikel 12) är underställd principen om barnets bästa (artikel 3). Det betyder att vuxna som ansvarar för beslutet alltid ska göra bedömningen om vad som är barnets bästa. Barn behöver inte alltid tillfrågas, barns perspektiv kan tas in på andra sätt om det är bättre för barnet.

ATT ANVÄNDA CHECKLISTAN

Berör frågan eller ärendet barn (direkt eller indirekt)?

Många frågor rör barn på något sätt. Frågan handlar om ifall ärendet bedöms få konsekvenser för barn. På vilket sätt rör just det här ärendet barn? Gör en bedömning och svara ”ja” eller ”nej”. Om svaret är ”ja” ska alla frågor på blanketten besvaras och då ska barns rättigheter beaktas i beredandet av ärendet.

Börja med att identifiera vilka barn som påverkas. Beakta ålder, kön, region funktionsnedsättning, ekonomisk, etnisk, kulturell och religiös bakgrund. Ett sätt att definiera gruppen är att beakta antal vårdnadshavare, årskurs, eller om ärendet rör barn som far illa eller inte. Beskriv sedan hur det berörda barnet eller barnen påverkas av ärendet.

Om svaret är ”nej”, frågan rör inte barn eller deras levnadsvillkor, motivera ställningstagandet. Checklistan behöver inte användas.

Har berörda barns eget perspektiv beaktats?

Frågan handlar om hur barns perspektiv har inhämtats och inkluderats. Enligt artikel 12 har alla barn rätt att bli hörda i ärenden som rör dem. Barn ska ges möjlighet att fritt uttrycka sina åsikter och få dem beaktade. Det är inte samma sak som att ha rätt till

självbestämmande. Barn har däremot rätt att vara delaktiga om de vill och på deras villkor. Det gäller alla barn. Rätten att bli heard gäller allt från formella beslut om utbildning, sjukvård och skydd, till domstolsförfaranden.

När vi ökar invånarens delaktighet och inflytande i lokala verksamheter och beslutsprocesser blir beslutsunderlagen bättre. Barns kunskaper, erfarenheter och sätt att tänka ger viktiga perspektiv som förbättrar kvaliteten i besluten. Beskriv vilket tillvägagångssätt som använts för att ta in barns perspektiv i arbetsprocessen och vad resultatet blev.

Återkoppling är en viktig del av att göra barn och unga delaktiga. Om du har hört ett eller flera barn i en fråga är det bra att göra en återkoppling. Berätta gärna för barnet eller barnen vad som hänt sedan de uttryckt vad de tycker. Blev det som de ville eller fattades ett annat beslut? Förklara gärna för barnen varför.

Har beprövad erfarenhet och forskning beaktats?

Frågan handlar om ifall kunskap om sakfrågan har inhämtats och i så fall varifrån. Fundera kring lagstiftning, regler, arbetsmetoder och principer som tillämpas i kommunen. Hur ser rådande praxis ut idag? Vilken kunskap har redan skapats eller inhämtats inom kommunen som kunde vara till nytta i ärendet? Komplettera gärna egen kunskap med extern expertis samt relevant och aktuell forskning på området.

Vad kan anses vara det berörda barnets bästa utifrån analysen?

Barnets bästa och intressen ska enligt Barnkonventionen väga tyngst i beslut som berör barnet. Men naturligtvis ska även andra aspekter tas i beaktande. Det viktigaste är att vara medveten om och aktivt överväga vad barnets bästa skulle vara. Ta gärna avstamp i aktuell forskning, beprövade erfarenheter eller fråga barnen direkt när motiveringar och bedömningar görs. Tänk på att barn är mer sårbara än vuxna och att de i vissa ärenden behöver stöd och skydd i det skedet i livet de befinner sig i.

Beakta följande rättigheter

- Sociala (förutsättningar samhället ansvarar för).
- Ekonomiska (levnadsstandard som möjliggör trygg och säker uppväxt).
- Kulturella (rätt att utöva sin egen kultur).
- Utveckling (att utvecklas utifrån egna förutsättningar på lika villkor).
- Hälsa (rätt till rehabilitering, förebyggande sjukvård, skydd mot våld, säker bostad).
- Omsorgsbehov (rätt till vård och omsorg, skydd för särskilt utsatta och ensamma barn).

Beskriv eventuella intressekonflikter, prioriteringar och avvägningar som gjorts. Om barnets bästa inte är avgörande faktor i beslutet, hur kan barn kompenseras?

Frågan handlar om olika faktorer som måste tas hänsyn till när ärenden bereds. Barns rättigheter är en av flera faktorer då ärenden rör barn och unga.

Checklistan är skapad för att komplettera ärendet med underlag som beskriver hur barns rättigheter har beaktats och tagits tillvara. Det är i vanlig ordning viktigt att i dokumentationen beskriva vilka avvägningar eller prioriteringar som gjorts. Vilka intressen har tillmötesgått och varför? Vilka åtgärder kan vidtas för att kompensera barn och förebygga problem för dem som drabbas av beslutet?

DIREKTA KONSEKVENSER FÖR BARN OCH UNGDOMAR OM FÖRSLAGET GODKÄNNES

Hälsa

- Kommer förslaget att medföra en påverka på barns näringsintag och ätande?
- Kommer förslaget att medföra ökad eller minskad risk för olyckor?
- Kommer förslaget påverka luftkvaliteten eller vattnet (damm, lukter, avgaser, strålning)?
- Kommer störande ljud att öka eller sjunka?

Sociala relationer

- Kommer förslaget att förbättra barnets relation till sina föräldrar?
- Kommer barnets möjligheter till kontakt med andra vuxna att öka?
- Vilka konsekvenser får beslutet för barns relationer med andra barn och för gruppbildningen?
- Kommer olika åldersgruppers möjligheter att fungera tillsammans att öka eller kommer barn att dra sig tillbaka till egna miljöer?

Rörlighet

- Kan barn röra sig obehindrat i området där de bor, på deras väg till skolan och hobbies?
- Påverkas rörligheten för barn med funktionshinder?
- Kommer bekvämligheten och välbefinnandet i hemmet/ boendeområdet att förbättras?
- Kommer barns frivilliga deltagande i sportaktiviteter att öka eller sjunka?
- Kommer det att finnas tillräckliga möjligheter till lek och rörelse för barn?

Vardag

- Kommer barns sömn/tid att stiga upp/dagliga rutinen att påverkas?
- Tvingas barn att vänta på saker upprepade gånger?
- Tvingas barn att konstant flytta från ett ställe till ett annat?
- Ges barnen utrymme för privatliv och egen tid?
- Medför förslaget förändrade möjligheter till hobbyutövning?
- Hur påverkas barns säkerhet?
- Kommer familjers tid tillsammans att påverkas?

Delaktighet

- Ges barn fler möjligheter att vara delaktiga i beslutsfattandet?
- Kommer barn ha bättre tillgång till information?
- Kommer risken öka för att barn drar sig för att delta?

Jämlikhet

- Kommer förslaget att påverka barnens regionala jämlikhet?
- Kommer förslaget att påverka barns sociala jämlikhet?
- Kommer förslaget att påverka jämställdheten mellan

INDIREKTA KONSEKVENSER FÖR BARN OCH UNGDOMAR OM FÖRSLAGET GODKÄNNES

Effekter på familjers ekonomi och service

- Kommer arbetstagandet/arbetslösheten att öka?
- Förändras familjers utgifter?
- Vilken typ av effekt kommer beslutet att få på struktur eller utbud av offentlig och privat service (t.ex. utbildning, trafik, handel, sjukvård)?
- Kommer servicenivån och tillgänglighet förbättras (t.ex. dagvård, skolor, mödra-och barnrådgivning)?

Effekter på samhälle och region

- Vilka norm- och värdeförändringar förväntas?
- Förändras livskvalité eller livsstil på något sätt?
- Ökar säkerheten?
- Förändras områdets estetik till det bättre (skönhet, landskapet)?
- Förändras kostnaderna för boende?

Effekter på sociala relationer

- Förväntas relationer eller sociala gruppers status att förändras?
- Kommer konflikter mellan intressegrupper att minska?
- Kommer identitetsuppfattning kopplat till region och en känsla av gemenskap att öka?

Litteratur

Konventionen om barnets rättigheter

Barnombudsmannen. Uppnå kvalitet i beslut som rör barn och unga. Faktablad från www.barnombudsmannen.se

Göteborgs Stad, 2011. Barnkonsekvensanalys. Barn och unga i fokus. 1.0. Sverige.

Region Gotland, 2013. Barns rättigheter och jämställdhetsintegrering. Sverige.

Taskinen Sirpa. 2006. Child impact assessment. Institutet för hälsa och välfärd. Helsingfors.

Rädda Barnen på Åland r.f.

Barnkonventionsansvarig Danielle Lindholm

www.raddabarnen.ax

2016

